

PLANTENWERKGROEP

IVN-Oisterwijk---NMC-Schijndel---Natuurgroep Gestel

Plant van de maand februari 2021

ivn natuur
educatie
Oisterwijk

Gaspeldoorn

Algemeen

Wetensch. naam	Ulex europaeus L.
Uitspraak	Úlex eúropeus
Familie	Fabaceae/Vlinderbloemenfamilie
Geslacht	Ulex/Gaspeldoorn
Soort	Gaspeldoorn
Hoogte	60 – 200 cm.
Plantvorm	Struik
Plant	Eenhuizig
Wortels	(Zie onder)
Takken	Uitstaand/vertakt
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Enkelvoudig/Priemvormig
Bladkleur	Groen
Bladrand	Glad
Bloeiperiode	Maart-mei (vanaf december)
Bloeiwijze	Alleenstaand
Bloemvorm	Vlinderbloem
Bloemkleur	Geel
Bloementype	Tweeslachtig
Kelkbladen	2
Kroonbladen	5
Meeldraden	10
Stijlen	1
Stempels	1
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Doosvrucht
Leefvorm	Overblijvend
Groeiplaats	Heide

Inleiding

Herinnering 1. Bij het bepalen van de Plant van de Maand februari zie ik ineens de gele bermen in de Schotse Borders. Een wandelingetje trekt ons, maar vergeet het maar om op de plaats van foto 1 de struiken te kunnen passeren. Wat in de verte een brem lijkt is de stekelige Gaspeldoorn. Wel blijft de plant in de winter groen en is daardoor een mooie Plant van de Maand in de winter.

Naamgeving

Ulex. De oorsprong komt wellicht van het Keltische *ec/ac* dat punt betekent. De stap van punt naar stekel is niet zo groot. Het kan echter ook komen van *odax* dat de betekenis stekelig heeft.

Europeus. Dit is gewoon Europees.

Gaspeldoorn. We gaan naar het Middel-Nederlandse woord *gaspe* en dit betekent *gesp/haak*. Gebruiken we de stekel van de plant als sluiting van een kledingstuk, dan zien we de Gaspeldoorn toegepast in vroegere tij-

Foto 1. Gaspeldoorn

Afb. 2. Gaspeldoorn

Foto 3. Blad

den. Het bijzondere van de doornen van de Gaspeldoorn is dat die niet afbreken zoals normale doorns dienen te doen. In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Hoannespoar, Ajonc d'Europe, Stechginster en Common Gorse.

Volksnamen met tevens een groeiplaatsaanduiding:

Duindoorn → Goeree en Walcheren

Genst/Ginster → Land van Hulst; Zuid-Limburg

Kattendoorn → Veluwezoom

Stekende brem → Noord-Limburg; Twente; Utrecht; Walcheren

Foto 4. Bloeiwijze

Plaatsing

Heukels* plaatst de plant in de Vlinderbloemenfamilie, verder in het geslacht Ulex (in Heimans** wordt het geslacht ook Gaspeldoorn genoemd) en de soort Gaspeldoorn. Dit is de enige plant die in dit geslacht vermeld wordt.

Beschrijving

Levensvorm. De Gaspeldoorn is een overblijvende plant en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Fanerofyten. Het is een sterk-/dicht vertakte struik.

Wortels. Zullen we deze kenmerken door diepwortelende 'struikbeworteling'? Of is het volgende tekststukje*** beter toereikend? "*Aan de spade van de grindgraver zou de struik echter wel niet lang meer weerstand kunnen bieden; reeds hingen de losgewoelde wortels als een gordijn van donkerbruine koorden over den stijl afgestoken zandmuur, waarvan het profiel, behalve een donkergekleurde bovenlaag, hier en daar een door de aanwezigheid van ijzer ontstane roestbruine kleur vertoonde, brekende het geel van het heizand*". Als extra krijgen we ook nog informatie over de groeiplaats van de Plant van de Maand. Zien we wortels, let dan ook op de stikstofknolletjes die bij vlinderbloemigen horen.

Takken. Zoek jonge takjes op en zie dat die rossige haren bezitten, de oudere zijn afstaand behaard. Nu je toch naar de takken kijkt, merk dan op dat ze geribd zijn. De donker-/matgroene kleur en het gedoornsd zijn heb je dan al zeker vastgesteld (afb. 2).

Bladeren. Bij meer planten spreken we van verschillende bladeren. Neem je het blad van de Gaspeldoorn 'onder de loupe', dan lijken die altijd groene priemvormig verspreid staande blaadjes niet erg op een 'normaal' blad, ze eindigen ook nog met een scherpe stekelige punt (foto 3). Vindt je wel normale blaadjes, dan zie je òf een beschadigd deel van de struik, òf het zijn de drietallige ovaalronde blaadjes van kiemplanten.

Bloemen. De alleenstaande gele bloemen van anderhalve tot twee centimeter ontwikkelen zich in de oksels van de bladeren (ze staan in de oksels van de bladdorens). Ze vallen niet af. Hoewel de bloemen alleenstaand zijn lijkt het -door de vele bloemen per tak- op een 'verzamelde' bloeiwijze (foto 4). De kelk heeft twee kleppen, is strogeel en dicht behaard. In de vijf gele kroonbladen herkennen we de bouw van de vlinderbloem (foto 5): De vlag (één kroonblad), de zwaarden (twee kroonbladen) en de kiel (twee vergroeide kroonbladen). Waarbij we de vlag boven, de zwaarden naar de zijkant en de kiel onder zien. De tien meeldraden zijn deels vergroeid.

Vruchten. De Gaspeldoorn heeft een doosvrucht (foto 6). De dicht behaarde peulen zijn kort (1 tot 2 cm). Er zijn maar weinig zaden per peul; ze zijn giftig. De peulen springen explosief met twee kleppen open waardoor de zaden verspreid worden. Ze zijn tot 5 jaar kiemkrachtig.

Foto 5. Bloem

Foto 6. Vruchten

Groeiplaats

De eigenschappen van het substraat laten zich omschrijven met arm aan kalk, vochtigheid en voedsel. In de zon en op löss, leem en zand zie je de Gaspeldoorn. De plant is vorstgevoelig, maar zal zich na bevrozing weer herstellen. Zoek de plant in geschikte bermen, hellingen, (spoor)dijken en binnenduinen.

Organismen op de plant

Bij insectenbezoek(o.a. Hommels) springt de bloem open waarbij het stuifmeel over het insect wordt uitgestrooid.

Door de bescherming die de struik geeft, biedt het een mooie broedplaats voor vogels.

Gebruik - Folklore - Mythologie

Gebruik.

- Het zal je niet verbazen dat de Gaspeldoorn als doornhaag/stekelhaag gebruikt is.
- Brandhout kan natuurlijk ook en als groenbemester komen uiteraard de jonge plantjes in beeld. Zolang de stekels nog niet zijn gevormd vreet het vee aan de Gaspeldoorn.
- Uit de bast is een kleurstof te bereiden(Schotland).
- Pas op, de Gaspeldoorn is giftig.

Folklore - Mythologie.

- Plant een Gaspeldoorn bij je huis en je hebt een alternatieve waslijn. De over de struik gelegde was zal het niet wagen weg te waaien.
- Gaspeldoorn beschermt tegen heksen en duivels. In Wales en Ierland kun je daartoe takken boven de deuren zien.

Tot slot

Herinnering 2. De bloeiende Gaspeldoorn ruikt aange-naam in de Schotse Borders. Wanneer de plant zich in Nederland gevestigd heeft is niet eenduidig bepaald. Het wordt wat dat betreft zowel een *archeofyt* als een *neofyt* genoemd. Vind je dat zij er al voor 1500 was, dan noem je haar een *archeofyt*. Vind je dat zij er pas na 1500 is, dan noem je haar een *neofyt*.

Door de intens stekende eigenschap van de plant zou ik de Plant van de Maand van Gaspeldoorn willen omdopen tot Gaspelstekel of *Stekende brem*(foto 7).

Foto 7. Bloem

Tekst : Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's: GtD(1,3,6,7); Flora Batava(2); Saxifraga(4,5);

1. Gaspeldoorn	Schotland	11 juni	2012
2. Gaspeldoorn	Flora Batava, deel 2, Jan Kops		1807
3. Blad	Stornoway	27 juni	2014
4. Bloeiwijze	Saxifraga - Hans Dekker		
5. Bloem	Saxifraga - Hans Dekker		
6. Vruchten	Schotland	27 juni	2014
7. Doorn→Stekel			

*Heukels' FLORA van Nederland. Vierentwintigste druk. 2020.

**Geïllustreerde Flora van Nederland; E Heimans e.a.; Twintigste druk.

***De Levende Natuur. 1922. C.J.Keizer.